

INGEN MOTSÄTTNING MELLAN JOURNALISTIK OCH VETENSKAP – MEN MÅNGA OUTNYTTJADE MÖJLIGHETER

Det finns stora likheter mellan journalistiskt arbete och vetenskaplig forskning. Men journalister behöver bli bättre på att självständigt använda även skriftliga källor, uppmanar **Henrika Zilliacus-Tikkanen**.

Text: Henrika Zilliacus-Tikkanen

Det finns inte i princip någon motsättning mellan journalistik och vetenskap. Båda handlar egentligen om samma sak: att ställa frågor, söka fram svar och rapportera dem. Relationen mellan journalister och vetenskap är därför mer komplicerad än vad den behöver vara. Här finns oändligt mycket outnyttjad potential. Journalister använder sig i alltför liten utsträckning av den inspiration som vetenskapliga arbetsmetoder kunde ge, eller av den kunskap som forskning resulterat i. En brygga mellan journalistik och vetenskap utgörs av de metodrapporter om projekt i grävande journalistik som finns publicerade på norska SKUPs hemsida.

I grundkursen i kommunikationsteori vid Svenska social- och kommunalhögskolan (SSKH) definierar vi journalistik genom att jämföra begreppet med dels vetenskap, dels konst. Med hjälp av den svenska professorn **Kent Asp** diskuterar vi begreppen fakta – fiktion, instrumentell eller expressiv avsikt samt arbetsmetoden. Skönlitteratur och journalistik kan använda sig av liknande uttrycksmedel, men en avgörande skillnad är att journalistiken ovillkorligen handlar om verklighet, inte fantasi. Detsamma gäller förstås vetenskapen. Journalistik och vetenskap står på samma sida också när det gäller avsikten med produkten. De är i grunden instrumentella, de har ett syfte och en målgrupp, medan konst och litteratur är expressiva. Den dimensionen är nyttig för att förklara varför journalistiska texter som enbart springer ur skribentens behov att berätta inte fungerar journalistiskt. Texter bör ha en målgrupp och vara meningsfulla ur målgruppens synvinkel. För att hitta skillnader mellan journalistik och vetenskap får vi gå till innehåll och syfte, där vetenskapen är inriktad på att förklara och generalisera, medan journalistiken fokuserar på att tydliggöra genom enskilda fall. Journalistikens dramaturgi och strävan att engagera förutsätter enskilda berättelser där läsaren kan identifiera sig med huvudpersonen.

Skillnader och likheter finns när det gäller arbetsmetoden. Både journalistik och vetenskap ställer frågor och använder sig av muntliga och skriftliga källor, egna iakttagelser

och reflektion. Skillnader finns i redovisningen. Inom vetenskapen är öppen redovisning av metod och källor en helt grundläggande princip, inom journalistiken finns det lägen när det tvärtom är viktigt att inte avslöja sina källor.

Om vi tittar närmare på arbetsprocessen för en forskare och en journalist kan man konstatera att båda börjar med en allmän fråga, tar reda på vad som sagts om saken förut, preciserar frågan, samlar in mer material, går igenom det insamlade materialet, strukturerar, sammanfattar och rapporterar. I journalistens fall kan det gå på en eftermiddag att söka i arkiv, ringa några samtal, titta på sina anteckningar och skriva artikeln, medan forskaren kanske använder några månader till att samla in enkäter eller intervjumaterial och analysera det, eller läsa igenom och tolka ett hundratal artiklar. Men i grunden handlar det om en likadan process med likadana steg.

Likheterna är så stora att det inte logiskt sett finns någon som helst motsättning mellan att undervisa i forskningsmetod eller journalistiska arbetsmetoder.

För att bli en bra eller bättre journalist handlar det alltså inte om att välja mellan kurser som gör en till forskare eller till journalist, samma kurser kan tjäna båda syftena.

Tidvis har det pågått häftiga inbördeskrig mellan praktiker och akademiker inom vissa journalistutbildningar. Lyckligtvis i mycket liten utsträckning inom den utbildning jag representerar, eftersom merparten av lärarna har erfarenhet av såväl forskning som journalistiskt arbete i praktiken. Där konflikter förekommer är de egentligen helt onödiga. Ett färskt citat ur en hemtentamen om grävande journalistik, datajournalistik och research:

”En intressant observation är att ett gott journalistiskt grävjobb i stor utsträckning påminner om en vetenskaplig undersökning. Precis som inom vetenskap har de norska journalisterna framställt en hypotes och utgående från den gjort en grundlig undersökning för att sedan komma fram till ett resultat.”

Det projekt som studenten hänvisar till hittas på www.skup.no, en sida som upprätthålls av den norska föreningen för grävande journalistik, under rubriken metodrapporter. SKUP står för Stiftelsen för en Kritisk och Undersökande Press, och metodrapporterna visar tydligt sambandet mellan

journalistiska och vetenskapliga arbetsmetoder. Det är fråga om fall som redovisas av kandidaterna till de norska prisen för grävande journalistik, som har utdelats sedan 1991. Det är ingen överdrift att, som stiftelsen själv säger, kalla arkivet över metodrapporterna för världens största digitala samling av material om journalistisk arbetsmetodik. Spännande som detektivromaner, var en annan studentkommentar.

Datajournalistiken som är en av de nyare trenderna inom journalistikutveckling förenar också akademiska och journalistiska intressen. En stor nordisk datajournalistikkonferens hölls i Södertörn utanför Stockholm i fjol, och dess uppföljare

Jag minns inte att jag någonsin skulle ha läst ett referat av en disputation, en intervju med en opponent eller handledare, eller ens något tecken på att journalisten faktiskt deltagit i händelsen. Eller ha läst avhandlingen ifråga.

går av stapeln i Ålesund i Norge i slutet av januari. Preliminära planer för att arrangera den i Finland våren 2016 föreligger. Sedan det Redaktionella laboratoriets startseminarium vid SSKH i maj 2012 har studenterna undervisats i datajournalistik av en av Sveriges främsta experter **Helena Bengtsson**, tidigare SVT Pej, numera anställd vid *The Guardian*. Hon har demonstrerat hur journalister kan handskas med stora datamängder i Excel, genom sortering, samkörning och visualisering av data. Samma Excel används inom statistik kursen, som utgör grunden för kurserna i forskningsmetodik.

För att bli en bra eller bättre journalist handlar det alltså inte om att välja mellan kurser som gör en till forskare eller till journalist, samma kurser kan tjäna båda syftena.

Inom journalistutbildningen vid SSKH ingår en kandidatavhandling, som vanligen fokuserar på någon aspekt av det journalistiska arbetet, på journalistiskt innehåll, arbetsmetoder eller journalistikens roll i samhället. Några exempel: Unga finlandssvenskars medieanvändning. Sponsorerad av sportjournalistik. Några finlandssvenska dagstidningars miljöjournalistik. *Helsingin Sanomats* rapportering om olika typerns förorter.

Steget mellan forskning och verksamheten på redaktionsgolvet är inte heller här långt. Också den som inte tänker sig att fortsätta forska efter magisterexamen har nytta av att förstå sin egen bransch mer på djupet, både inom det egna specialområdet som man valt att skriva om, och genom att ta del av kurskompisarnas fördjupade texter. Avhandlingarna är tillgängliga i högskolans Lärocenter, eventuellt inom en nära framtid också elektroniskt. Intresset bland yrkesverksamma journalister att läsa analyser av sitt eget arbete är dock vad jag kan se rätt obefintligt.

Det är också nyttigt att känna till hur akademiska texter är strukturerade och hur resultaten har nåtts, det gör det lättare att ta till sig forskning inom alla andra tänkbara ämnen för journalistisk research. Här finns ett stort och outnyttjat fält för journalistiken. Det händer att doktorsavhandlingars teman tas upp i medierna, men i så fall alltid i form av en intervju med disputanden. Jag minns inte att jag någonsin skulle ha läst ett referat av en disputation, en intervju med en opponent eller handledare, eller ens något tecken på att journalisten faktiskt deltagit i händelsen. Eller har läst av-

handlingen ifråga. Litet märkligt med tanke på den mängd intressanta ämnen som avhandlas i huvudstadens högskolor. Det skulle knappast varje gång vara intressant att referera disputationer, men i kontroversiella frågor med intressanta utländska opponenter skulle det definitivt finnas mer stoff att hämta. Förutsatt att journalisten förstärker vad som försiggår, och har relevanta kontakter – precis som inom alla andra delområden av journalistiken.

Utnyttjandet av forskare som experter i nyhetsinslag och debattprogram sker ganska rutinmässigt och oreflekterat. Det räcker med en allmän kompetens inom en tillräckligt relevant disciplin, men journalisten frågar inte efter forskning om just det som behandlas. En doktors åsikt om något som hen inte forskat i är bara snäppet intressantare än en gissning av vem som helst. Jag skulle bli positivt överraskad om en journalist använde sig av en vetenskaplig artikeldatabas för att hitta någon som faktiskt skrivit en relevant artikel. Jag tror inte det händer, åtminstone verkar det betydligt vanligare att ta till telefonen och fråga någon. Förståeligt som metod innan det fanns oändligt med

elektroniska källor på nätet, men inte försvarbart som enda metod idag. Ändå har alla som studerat journalistik de senaste åren använt databaserna i sina studier.

När nyheterna om KSFs samarbetsförhandlingar och Yles nedskärningar briserade var debatten på sociala medier rätt yrvaken. Också journalister uttryckte åsikter om att besluten berodde på enskilda illvilliga personer, och verkade inte känna till de faktiska årliga förlustsiffrorna för Hbl. Jag minns en julfest för de finlandssvenska publicisterna för några år sedan när det stora skämtet var att Sveriges utredning om public service var en av vinsterna i lotteriet – tanken att någon skulle läsa den uppfattades allmänt som väldigt komisk. Kanske yrvakenheten hade varit mindre i höstas om rapporter om den egna branschen inte varit främmande för den finlandssvenska journalistkåren. Om det inte hade varit en väldigt komisk tanke att en journalist skulle läsa en bok.

Finlandssvenska journalister kunde med andra ord dra nytta av såväl vetenskapliga arbetsmetoder som källor och publikationer, både för att förstå vad som händer inom den egna branschen, för att göra research och för att hitta nyheter. Läget är för tillfället bedrövligt. Men det går att reparera. Läs metodrapporter på skup.no. Gå på disputationer. Kolla Nelli-databasen. Läs artiklar och böcker. Det var jag som vann boken om public service – jag lånar gärna ut den.

Källor:

Asp, Kent. *Journalistik som forskningsområde*.
Carlsson, U. & Lindblad, A.: *Forskning om journalistik, medier & kommunikation. Ämnesområdet idag och i framtiden*. NORDICOM 1992.
Nya villkor för public service. SOU 2012:59.
www.skup.no
www.nelliportaali.fi

Henrika Zilliacus-Tikkanen är universitetslektor i journalistik vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.